

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ו

תשע"ג

קזיש תתקבל

האר"י הורה שלא לומר את הפסוקים.²² בעקבות זאת סידורי החסידים, ונוסח ספרד השמיטום. גם הגר"א צידד להשמיטם.²³

מי שאינו זוכה לשמוע קדיש, בשל הגעה באיחור, או בשל מגורים בקהילה קטנה שאין בה מניין, עליו להשלים את הקדיש באמצעות אמירת פסוקים.²⁴ להשלמת קדיש תתקבל מוסיפים קטע נוסף: "אמר רבי יהושע בן גדיא כל העונה אמן בעולם הזה זוכה...".²⁵

קדיש שלם ללא תתקבל

לעתים נאמר "קדיש שלם" ללא הבקשה "תתקבלי". פעמים משום שכבר נאמר, כגון לאחר קריאת המגילה בליל פורים²⁶ או בשבת חול המועד, ולעתים בשל נסיבות שבהן התפילה מעוכבת מלהתקבל, כמו בשחרית של תשעה באב.²⁷

תוספות מיוחדות בקדיש תתקבל – קדיש תענו ותעתי

בנוסח הספרדים והתימנים מוסיפים בתפילות הימים הנוראים: "תענו ותעתי ברחמי מן השמים" לפני "תתקבלי", ומבקשים גם על פתיחת שערים, לפי אקרוסטיכון אלפביתי. יש נוסח מורחב של חמישים שערים.

תשתלח אסותא

בסוף תפילת ליל יום הכיפורים אמרו בתקופת הראשונים במרסיי, במקום תתקבל, "תשתלח אסותא וחי רחמי לכל קצירי ומריעי דצריכי לאסותא בגו עמיד בית ישראל".²⁸ מנהג קוטשין לומר אחר ההקפות של שמחת תורה, לפני מנחה, את "הקדיש הארוך".²⁹ הכולל מלבד תתקבל גם: "תתבני קרתא",³⁰ "תשתלח אסותא",³¹ "ייתין שמעין",³² "יהי רצון [...] תענו מן השמים",³³ "תכתבו פלכים",³⁴ "יהי רצון נוספים", "יהא שלמא", "אב הרחמן",³⁴ "עושה שלום", "דכירין לטוב", "עושה שלום" שני, "ליהודים היתה אורה", "וכל ישראל" וחותרים ב"לשנה הבאה". יהי רצון שתתקבלנה תפילותינו עם תפילות כל עם ישראל לפני אבינו שבשמים.

הרב ד"ר יפתח יצחק שנדורפי מרצה בתכנית בני הישיבות

קדיש תתקבל, הוא קדיש שבו אנו מבקשים כי תתקבלנה תפילותינו. הוא נאמר על ידי החזן פעם אחת בסוף כל תפילה.¹

שמו של קדיש תתקבל

קדיש תתקבל נזכר כבר במסכת סופרים בשם הכללי – קדיש.² אצל גאוני בבל הוא קרוי "קדיש תתקבלי",³ ו"קדיש מלא".⁴ אצל הראשונים הוא נקרא "קדיש יהא שלמא רבא",⁵ "קדיש בתרא",⁶ "קדיש שלם",⁷ ו"קדיש גמור".⁸ לעתים הוא נקרא "קדיש התפילה", או "קדיש שלאחר התפילה".⁹ כך הוא נבדל מן ה"חצי קדיש" הנקרא גם "קדיש לעילא", "קדיש זוטא", "קדיש חסר", ו"קדיש קצר".
לרוב יש בו שלושה משפטי בקשה: "יהא שלמא", "וענושה ויענושה שלום". הבקשה הראשונה הפותחת ב"תתקבלי" מצויה במספר נוסחים. נוסח המרדכי – טריפולי ומרבית הספרדים: "תתקבל צלותנא ובעותנא עם צלותהון ובעותהון דכל-בית ישראל, קדם אבונא דבשמא (וארעא)".¹⁰ נוסח הרמב"ם – תימן בלדי: "תתקבל צלותכון ותעתיבד בעותכון [בנוסח קוטשין עונים: אמן] וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבונא די בשמא".¹¹ בנוסח קוטשין מוסיפים: "קדם מאריה דבשמא בכל זמן ובכל עידן ועידנא הדין לחיים טובים".¹² בנוסח אשכנז וספרד: "תתקבל צלותהון ובעותהון דכל [בנוסח ספרד: בית] ישראל קדם אבונא די בשמא [בנוסח איטליה: דבשמא]".

תוספת פסוקים על ידי הקהל

בראשונים נזכר המנהג שלפני הקהל אומר שני פסוקים יחד עם החזן האומר קדיש.¹³ "ועתה יגדל..."¹⁴ "זכר רחמיך..."¹⁵ להלכה יש לאמרם קודם שהחזן מתחיל.¹⁶ במקום שבו אין להפסיק אין לאמרם.¹⁷ בשל כך הם נאמרו בעיקר בקדיש תתקבל.
יש מנהג באחרונים שהקהל יוסיף בלחש שלושה פסוקים יחד עם שליח הציבור:¹⁸ במקביל ל"תתקבלי", "קבל ברחמי וברצון את תפלתנו".¹⁹ כשהשייץ אומר "יהא שלמא" אומרים "יהי שלם ה' מברך מעתה ועד עולם".²⁰ וכשהשייץ אומר "עושה שלום" אומרים "עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ".²¹

1 שולחן ערוך, אורח חיים, סימן תרצג, לבוש שם.
2 מסכת סופרים יח, י (במהדורת וילנא יט, א).
3 סדר רב עמרם גאון סדר תג השבועות.
4 שם, שחרית של שבת.
5 מחזור ויטרי סימן שפ.
6 רמב"ם, סדר תפילות, פסוק כט נוסח הקדיש; ספר המנהיג, לראב"ן הירחי, הלכות ראש השנה עמי שכב.
7 תוספות מגילה ד ע"א ד"ה "פסק ואומר".
8 בשל הלפט, סימן קעה ועוד.
9 אליהו זוטא, סימן נה סימן קטן א.
10 מרדכי תענית, סימן תתקפז.
11 רמב"ם, סדר תפילות, פסוק כט, נוסח הקדיש.
12 ראו לקמן הערה 29.
13 מחזור ויטרי, סימן פט.
14 במדבר יד, יז.
15 תהלים כה, ו.
16 מגן אברהם, סימן נו סימן קטן ו.
17 מגן אברהם, סימן נו, סימן קטן ז.
18 סידור פראג רע"ז.
19 מקורה בברכת שמע קולנו.
20 תהלים קיג, ב.
21 תהלים קכא, ב.

22 שער הכוונות, דרוש א, סוף עניין הקדיש.
23 מעשה רב, סימן נה.
24 ספר חסידים, סימן יח. עליו להוסיף ארבעה פסוקים וקטע גמרא: "והתגדלתי ונתקדשתי..." (יחזקאל לח, כט); "יהי שלם..." (תהלים קיג, ב); "ברכי נפשי..." (תהלים קד, א); "לקחנא שמא..." (דניאל ב, כ); "אמר רבי"ל כל העונה אמן יהא..." (שבת, קיט ע"ב).
25 ראו סידור אשי ישראל, עמ' 117; קונטרס תודה לרבי שמואל במברגר פפ"מ תרע"ז, עמ' 18.
26 מקור הדברים הוא בילקוט שמעוני, תהלים רמז תשמא. נזכר ברוקח, סימן שסב, שם הוא מיוחס לירושלמי. בתנחומא (פר' צ, סימן ט) מיוחס לר' יהודה בר גדיא.
27 שו"ת רבי עקיבא איגר החדשות, סימן כד; שו"ת מהר"ם ש"י, יורה דעה, סימן שע.
28 מנהג מרשליאה, סדר תפילת יום הכיפורים, עמ' 132. דומה לנוסח ברית המילה של קהילת תימן, שסודרו בנוסח של רס"ג.
29 קדיש זה ארוך כמאמר זה כולל הערות (י). סדר תפילות שבתות ושירים, מאסטרדם תקי"ז, עמ' כב–כג. דיון בנוסח הקדיש מצוי אצל ש"ט, גגין, כתר שם טוב, ד, ירושלים תשמ"ח, עמ' 50–51.
30 נמצא בהלוויית המת נוסח תימן.
31 נמצא בנוסח תימן של ברית המילה.
32 נמצא בהכרות ראש חדש בנוסח תימן.
33 תנזכר לעיל במנהג קהילות הספרדים בימים הנוראים.
34 חלקו מצוי בנוסח מי שבירך לקהל של שבת.

פרשת שמיני נדב ואביהו

"ויקחו בני אהרן נדב ואביהו איש מחתנו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אתם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימתו לפני ה'" (ויקרא י, א-ב).

מהי האש הזרה שהקטירו נדב ואביהו? מה היה חטאם? פרשנים רבים ענו על שאלה זאת. היו חכמים שאמרו שנכנסו להיכל שתויי יין; היו שאמרו שנכנסו ללא בגדי כהונה הנדרשים לעבודה; יש שאמרו שלא נשאו נשים; ויש שאמרו שלא הולידו ילדים (ויקרא רבה כ, ט).

בין הפרשנים שפירשו על דרך הפשט נאמר שנכנסו כהלכה עם האש שמוטל על הכהנים להביא אל המזבח כל יום, אלא שביום תנוכת המשכן לא רצה הקב"ה שתבוא אש מההדיוט אלא רק מהשמים (רשב"ם). יש שפירשו שהקטירו אש לעבודה זרה ממש (בעלי התוספות).

הרב קוק מסביר שחטאם של נדב ואביהו לא היה חטא במובן המקובל. הם לא עברו על "לא תעשה" הכתוב בתורה. נדב ואביהו היו אנשים גדולים מאוד, בעלי רוח הקודש. לפי חלק מחז"ל משה אפילו חשב שהם הגיעו למעלות גדולות ממנו ומאהרון.

אבל גם לבעלי רוח הקודש יכולות להיות טעויות. יכול לקרות מצב שמי שזוכה לרוח הקודש יחליט ללכת אחרי הגילויים שנתגלו לו, אף אם הם נגד הכתוב בתורה.

דוגמה לכך אנו מוצאים בוויכוח שהיה בין ישעיהו לחזקיהו. חזקיהו לא נשא אישה. בא אליו ישעיהו אמר לו: "הנך מת בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מפני שלא נשאת אישה". אמר לו חזקיהו: "ראיתי ברוח הקודש שאם אתחתן יצא ממני בן רשע, שירשיע לעשות מכל שלפניו. על כן לא התחתנתי". אמר לו ישעיהו: "מדוע אתה עוסק בסתרו של הקב"ה? מה שאתה מצווה בתורה עשה וה' יעשה הטוב בעיניו". נשא חזקיהו את בתו של ישעיהו, אמר, "אולי יעמדו לי זכויותי וזכויותיך". נולד לו מנשה שהיה מלך רשע ובגללו נחתם גזר דין החורבן על בית המקדש" (על פי גמרא, ברכות י, א).

חזקיהו ראה נכון ברוח הקודש, אבל ישעיהו אמר לו: "אינך יכול לפעול על פי איך שאתה מבין את רוח הקודש כשזה סותר את דברי התורה".

יש חשש שאדם ישתכר מהשגותיו העליונות, שגדולתו "תעלה לו לראש". יכול להיות שזו הייתה הכוונה של חז"ל באמרם שנדב ואביהו נכנסו שתויי יין למקדש. אדם בעל רוח הקודש יכול להסתגר בגדלותו האישית ולשכוח את שייכותו הציבורית לעם ישראל ולתורת ישראל.

שייכות זו גדולה במעלתה על כל ההשגות העליונות של רוח הקודש. מצב זה גובל בקו דק של גאווה המדגישה את ההשגה האישית הפרטית מעל תורת ה' הציבורית של כלל ישראל. ייתכן שלכך רמזו חז"ל באמרם שנדב ואביהו נכנסו פרועי ראש למקדש, כלומר ללא כיסוי ראש, ללא אימת שמים, ללא מה שמנחה אותם ונמצא מעליהם.

עצם הגילוי של רוח הקודש יוצר עצמאות אישית, המבטלת את הקבלה מרבו, ממשה רבנו. על כן אמרו חז"ל שנדב ואביהו הורו הוראה בפני רבו.

ההתעלות האישית במדרגת רוח קודש עליונה כשהיא לא נובעת מהתורה ומצוותיה, זו האש הזרה שהקטירו נדב ואביהו. היא לא עלתה לרצון לפני ה'. לכן יצאה אש ושרפה אותם לפני המזבח. האש האישית הזרה צריכה להצטרף למקור האש הכללית של תורת ישראל. שם היא מגיעה לתכליתה וטהרתה. הרב קוק זצ"ל כותב:

כשהולכים אחרי ההרגשה העליונה של הופעת רוח הקודש, ושל כל חכמה והופעה שבעולם, בלא התקשרות אל התורה ומעשיה בפרטיות, ובמידת המידות הטובות, המשוערות על פיה, הרי זה חטא נדב ואביהו [...] חושבים המתנהגים ככה שמתקברים אל הקודש, מייחדים הם ממרחקים, מקריבים אפילו אש זרה, ובאים אל הקודש שתויי יין, בלא אימתא דשמיא, הנובעת ממקור עליון, הבאה על ידי כיסוי הראש, אלא פרועי ראש, ומתייחדים כל אחד בהשגתו המיוחדת בלא איגוד עליון של תורת משה מורשה, ולא נטלו עצה זה מזה, ומורים הלכה בפני רבם, מתוך הכרה של גדלות פנימית. ועומק גדול של קדושה זו צריכה להתבטל בפני מקור התורה. ונקדש בכבודי (אורות הקודש, ג, עמ' שס).

(על פי דבריו של הרב אליהו מאלז)

אחינועם הכהן

סטודנטית במסלול למחול ותנועה

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו על אודות השואה

ברוריה מכמן

הכל בא בסוד ד'. כל סדר ההנהגה האלוהית אינו גלוי לנו. לעשות חקירות בעניין השואה – הוא מעשה ילדות. רק בזהירות גדולה ומתוך בגרות רוחנית אפשר לגשת לעניין הנורא הזה. ראשית כל יש לזכור שקיים הבדל בין חשבון אלוהי לחשבון אנושי. השקפה אמיתית ואמונה אמיתית כוללות גם הבנת שנות דור ודור: "זכור ימות עולם בינו שנות דר ודר", הבנת התגלות ד' בעולם בכל השטחים: התגלות ד' בטבע, ולא פחות מזה בהתגלות ד' בהיסטוריה, בשנות דור ודור, ואמונה בהנהגה ובחשבון האלוהי. אבל יחד עם זאת יש לזכור "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, נאום ד'. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם". חולשה באמונה ובהשקפת עולם מביאה למדידת ההנהגה האלוהית על-פי קנה מידה של הבנתנו, שהיא מצומצמת, ואינה יכולה לתפוס את הנהגת "מלכות כל העולמים". החשבון שלנו הוא חשבון אנושי, חשבון הווי, לעומת החשבון האלוהי שהוא חשבון של דורות. יש עניינים גדולים ונוראים שחובקים זרועות עולם, ואין אנו מוכשרים להבין אותם ולהקשות עליהם קושיות. קורה ואדם שוכח שעניינו אינו תלוי במידת יכולתנו להתרומם ולהיפגש בחשבונות אלוהיים כלליים. אין זה כל כך קל להתרומם למידה זו. על-כן, היו אנשים שהגיעו לאובדן אמונה בעקבות השואה, היות ולא הצליחו להתרומם לדעת אלוהים אמיתית. כמובן, יש להבין אותם, כפי שאמרו חז"ל על איוב: "אין אדם נתפס בשעת צערו..." [...]

אין לשעבד את הקב"ה למחשבות ולתפיסות שלנו! [...] בדורנו ראינו הן חידוש נורא של חורבן והן חידוש נורא של תקומה ובניין.

יש אנשים שאינם מסכימים עם הסדר הזה של ההנהגה האלוהית, והם מתבלבלים כשהם נפגשים בו בניגוד לאזהרת התורה "אם תלכו עמי קרי", הם חושבים שהדברים קורים במקרה. אבל האמת היא שאין מקרה, אין דבר נעשה שלא על פי הנהגת ריבונו של עולם. לא רק המעשים הטובים, אלא גם הדברים שנראים לנו רעים מופיעים על פי סדר אלוהי.

מתוך: **שיחות הרב צבי יהודה – מועדים א'**, בעריכת הרב שלמה אבינר, ירושלים תשס"ו, עמ' 230-231.

לעיון נוסף

ישי רוזן-צבי, "החולה המדומה: צידוק השואה במשנת הרב צבי יהודה קוק וחוגו", בתוך: **תרבות דמוקרטית**, כרך 6, תשס"ב, בר אילן, עמ' 165-206.